

Адамович Сергій Васильович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ННЮІ Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Учасницьке бюджетування як механізм прямої демократії

Учасницьке бюджетування (партиципаторне бюджетування, бюджет участі) – популярний в Україні інструмент, який забезпечує громадянам можливість завдяки механізму прямої демократії безпосередньо брати участь у розподілі частини коштів місцевого бюджету. Як зауважувала президент Варшави Ганна Гронкевич-Вальц, «учасницький бюджет – це вимога часу, як Фейсбук чи Твіттер»[1].

В сучасному вигляді учасницьке бюджетування було розроблене і втілене в життя у місті Порто-Алегре в Бразилії. Наслідком реформ у Бразилії стало те, що муніципалітети значно збільшили витрати на охорону здоров'я та санітарію [1].

Вперше бюджет участі з'явився в бразильському місті Порто-Алегре в 1985 р. з приходом до влади представників лівої Робітничої партії. На той час у цьому місті процвітали корупція, низький рівень податкових надходжень до бюджету, безробіття, житлові проблеми, відсутність необхідної комунальної інфраструктури. Повний процес створення бюджету участі відбувся у 1989 році, коли були сформовані міські асамблеї, що вирішували пов'язані з освітою та охороною здоров'я проблеми [2].

В Україні експериментальне впровадження бюджету участі розпочалося лише з середини 2015 р. в Чернігові, Черкасах і Полтаві в межах реалізації проєкту «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади», який був запроваджений Польсько-Українською фундацією співпраці (ПАУСІ) [3]. Станом на 2018 р. партиципаторне бюджетування діяло в Україні у більш ніж 85 містах, зокрема у всіх обласних центрах крім Херсона [6].

Успішність бюджету участі в українських реаліях демонструє, наприклад, ситуація з партиципаторним бюджетуванням і в м. Івано-

Франківську (дані з офіційного сайту: <https://bu.mvk.if.ua>). З 2016 р., коли він був запроваджений в цьому місті зростає як сума учасницького бюджету з 500 тисяч до 15 мільйонів гривень, так і збільшилася кількість переможців: 2016 р. – 12, 2017 р. – 33, 2018 р. – 37, 2019 р. – 37, 2020 р. – 46.

Перевагами учасницького бюджетування є участь у прийнятті фінансових рішень мешканців міст, формування нового майданчика для діалогу людей і влади, зниження корупції в системі перерозподілу ресурсів, підвищення злагоженості роботи міської влади, вирішення багатьох міських проблем, залучення нових ідей та людей до міського управління.

Процес запровадження партиципаторного бюджетування включає: функціонування робочої групи з-поміж представників громадськості та представників органів місцевого самоврядування для започаткування процесу партиципаторного бюджетування; процес соціальної мобілізації та основні організаційні навички, що застосовуються для модерування зустрічей з громадянами, запровадження соціальної діагностики відповідно до стандартів проведення консультації; вивчення провідного зарубіжного досвіду; популяризацію ідеї партиципаторного бюджетування шляхом активного залучення мас-медіа та через соціальні мережі; проведення дослідження проблем і потреб громад шляхом обговорення на спеціальних зустрічах і форумах; визначення напрямків використання місцевих коштів партиципаторного бюджету, підготовку заявок для фінансування відповідно до потреб мешканців територіальної громади; презентацію заявок за ієрархією, розроблення критеріїв оцінювання, відбір пропозицій; збір пріоритетних заявок у єдину бюджетну пропозицію, затвердження місцевих бюджетів [3].

Так, згідно положення міської цільової програми “Партиципаторне бюджетування (бюджет участі) у м. Івано-Франківську” бюджет участі включає такі етапи: 1 інформаційно-освітня кампанія; 2. підготовка і подання проектів; 3. розгляд і перевірка проектів; 4. голосування за проекти; 5. визначення проектів для реалізації; 6. реалізація проектів та моніторинг [7].

Що ж до правової основи учасницького бюджетування, то необхідно відмітити недосконалість чинної законодавчої бази, яка практично не регламентує запровадження бюджетів участі. Натомість регулювання партиципації відбувається в основному на основі нормативно-правових актів місцевого самоврядування. В результаті, громадський бюджет набуває форми суспільного договору [4, с.50].

Під час формування бюджету участі, на думку дослідниці Ю.Глущенко, необхідно не тільки інформувати громадян про стан бюджету, а й давати можливість формулювати пріоритети бюджетної політики, створювати інституційні механізми врахування думки громадян вже на початкових стадіях бюджетного процесу [5, с.105].

Крім того, як зауважив професор європейської історії у Флорентійському університеті Пол Гінсборг, «зважаючи на слабкості сучасної демократії, її складності та заплутані виверти влади, учасницький бюджет дозволяє популісту звертатися до мас і обіцяє їм розрубати гордіїв вузол демократії» [8].

Отже, за умови існування сучасних масових методів впливу на свідомість людей (від телебачення до соціальних мереж) партиципаторне бюджетування може стати одним з інструментів приходу до влади як на загальнодержавному так і місцевому рівні, автократів-популістів, що в з часом спроможні втягнути суспільство в тоталітарні політичні режими.

Отже, розподіл певного відсотка місцевих бюджетів за участі громадян є механізмом прямої демократії, що дозволяє підвищити прозорість управління коштами органів місцевого самоврядування та посилює ефективність діяльності органів місцевої влади. До того ж вдала існуюча міжнародна практика та вже напрацьовані механізми функціонування учасницьких бюджетів дозволили Україні оминати етап проб і помилок. Застосування партиципації органами місцевої влади сприяє також поверненню в суспільстві довіри до органів державної влади та місцевого самоврядування.

Проблемним питанням бюджетів участі в Україні залишається недостатність правового регулювання цього механізму прямої

демократії та загроза монополізації позитивів партиципативного бюджетування задля формування управління авторитарного типу.

Перспективи подальших досліджень впровадження учасницьких бюджетів полягають у дослідженні особливостей формування бюджету участі в Україні в умовах завершення процесу створення об'єднаних територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Адамович С.В. Учасницьке бюджетування як шлях до розподілу бюджетних коштів громадянами. URL: <http://postup.if.ua/budget/>.

2. Балусева О. Бюджет участі. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2017/august/issue-31/article-29995.html>.

3. Белец Ж. А. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_21.

4. Гавриленко Ю. О., Загорійчук Т. М. Партиципативний бюджет: зарубіжний досвід та перспективи впровадження в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. № 16 (38). Т. 1. 2017. С. 48-51.

5. Глущенко Ю.А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. *Вісник НАДУ при Президентові України (Серія “Державне управління”)*. 2017. №4. С. 100-106.

6. Ємельянова А. Громадський бюджет: чи готові мешканці та влада співпрацювати? URL: <https://blog.liga.net/user/aemelyanova/article/28807>.

7. Положення міської цільової програми «Партиципаторне бюджетування (бюджет участі) у м. Івано-Франківську». URL: <https://bu.mvk.if.ua/polog>.

8. Популізм, співучасть, демократія. URL: <https://web.archive.org/web/20160304214631/http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=3948>.